

Szalai Laura

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A parlamenti szexizmus mint ellenségképzés a politikában

A parlamenti szexizmus adott társadalmi viszony(ok) hátrányos politikai következményekkel bíró percepciója-interpretációja, olyan diszkurzív cselekvés, amely visszahat magára a társas viszonyra. A politikában artikulálódó szexizmus a politikai ellenségképzés egyik formájának tekinthető, a politikai diszkurzus struktúráképző eleme. E gyakorlat során lényegében a politikai-társadalmi 'idegen' diszkurzív konstrukciója zajlik, amely egyúttal elvégzi a politikai-társadalmi közösség tagjainak önértelmezését, vagyis megtörténik a „mi” (férfiak) és az „ők” (nők) utóbbi leértékeléssel, kierekesztésével járó szembeállítás. Tanulmányomban a magyar Országgyűlésben és a Fővárosi Közgyűlésben 2013 és 2016 között elhangzott, férfi képviselők nő képviselő társaikat sértegető, lekicsinyinlő kijelentéseit elemzem azzal a céllal, hogy bemutassam, az 'idegen', az ellenségnek tekintett nőképviseelő megnevezése történhet implicit vagy explicit formában. A 'nő' mint ellenség leplezett, tagadott, illetve közvetett, utalásos formában jelenik meg a hozzá társított kevésbé értékesnek láttatott tulajdonságokon és a megnevezéseken keresztül, sokszor a látszólagos jóindulat mögé rejtve. Vagyis e magatartásformák egy része mögött a negatív sztereotipizálással járó ellenséges szexizmus mutatható ki, másrészt pedig a jóindulatú szexizmus, amely esetében nincs szándékosság, rosszakarat, hanem inkább arra mutat rá, hogy a nők „megfelelnek” a hagyományos nemiszerep-elvárásoknak, így ezen "értékelés" mentén történik a nőknek tulajdonított szerepek, tulajdonságok hangsúlyozása.

Bevezetés

Múlt és jelen magyarországi parlamentje olyan, mint a rendszer, amelynek szolgálatában áll, annak leképezése – mutatott rá Koncz Katalin a *Nők a politikai hatalomban* (Koncz 2006,36) című kötetében. A nőkre vonatkozó kijelentések nő-reprezentációja a magyar Országgyűlésben, egyáltalán a hazai közéletben, egyértelmű üzenet a társadalom felé és felől: Magyarországon a hagyományosnak tekintett szerepek fennmaradásának támogatottsága és a sztereotíp sémákat követő gondolkodásmód erős jelenlétéről árulkodik.

A parlamenti szexizmus egy társadalmi viszony politikai következményekkel bíró percepciója és/vagy interpretációja, ennek értelmében észlelés és észleltetés, illetve az adott intézmény aktív formálása,

olyan diszkurzív cselekvés, amely visszahat magára a társas viszonyra. Káros társadalmi üzenettel bíró gyakorlat, mivel tudatosan rájátszik az emberekben meglévő, a nőkkel kapcsolatos rossz sztereotípiákra, amivel szükségképp hozzájárul azok fenntartásához, vagyis stabilizálja a kirekesztő társadalmi normákat.

Írásom célja bemutatni, hogy a nőképviseletet diszkreditáló férfi képviselők megnyilvánulásai miként értelmezhetők ellenségkép-gyártásaként a kortárs politikai diszkurzusban. A jelenség vizsgálatát a tanulmány a diszkurzív politikatudomány keretein belül kívánja elvégezni, mely szerint a nyelvi tény politikát alakító tényező, és a politika elsődrendűen jelentésszerű valóság, ahol a jelentés feltárása nem csupán adott nyelvi szövegek vizsgálatával történik meg, hanem a szövegszerveződések összetett formáinak és szabályainak kutatásával is (Szabó 2011, 100).

A politikai diszkurzuselemzés területei szerteágazók; a diszkurzivitásnak a politológia minden témájáról lehet tudományos mondanivalója, a hatalom értelmezésétől egészen a közpolitikai témák elemzéséig. Az egyik terület a kritikai diszkurzuselemzés, amely a társadalmi egyenlőtlenségek és az igazságtalanság diszkurzív jelenségeit kutatja, továbbá megpróbálja feltárni a nyelvi, a politikai és a társadalmi struktúrák közötti összefüggéseket (Szabó 2004), a diszkurzus résztvevőinek mögöttes motivációit, és a rejtett előfeltevések meglétét. Jelen tanulmány kvalitatív szövegelemzéssel-politikai diszkurzuselemzéssel igyekszik bemutatni a parlamenti szexizmus jelenségét elsősorban a magyar Parlament, kisebb részben a Fővárosi Közgyűlés falai közt elhangzott megszólalások alapján.¹

Nők a magyar Parlamentben

A nők közéleti szerepvállalását napjainkban folyamatos ideológiai-politikai vita övezi. Judith Butler a gender identitástörekvéseket elemezve azt írja, a feminista vitákban egyre nagyobb problémát okoz, hogy miként lehet összebékíteni: látszólag szükség van a nők kategóriájából kiinduló politikára, azzal a másik politikai törekvéssel, hogy problematizáljuk ezt a kategóriát, megvizsgáljuk inkoherenciáját, belső disszonanciáját, konstitutív kizárásait (Butler 2005, 182).

A hazai közgondolkodásban jellemző, sztereotíp sémákat követő gondolkodásmód értelmében nagy számban vannak, akik a nőknek és a férfiaknak öröktől létező jellemvonásokat tulajdonítanak, amely tulajdonságokra eltérő szerepek épülnek. Ennek következményeként a nemek

¹ Egy-egy külföldi esetről is szó lesz említés szintjén.

társadalmi egyenlőségével kapcsolatos politikai vitákban megfigyelhető a nőtől, a nő hatalmától való félelem (Acsády 1996).²

Ezzel összefüggésben érdemes kitérni arra, mi jellemzi a nők parlamenti reprezentációját a térségben és hazánkban. Magyarországon egészen 1980-ig a nők aránya az Országgyűlésben folyamatosan növekedett, s az akkori magyar adatok a skandináv államok mutatóival vetekedtek (Koncz 2006, 36-37). Ez a pozitív tendencia, írja Koncz Katalin, 1985-ben tört meg: a kötelező kettősjelölt rendszer bevezetésével ugyanis elkezdett csökkenni a nők aránya. A nők részvétele a politikában a rendszerváltást követően nem csupán Magyarországon, de általánosan visszaesett a poszt szocialista országokban. Ezekben az országokban a ma érvényes nőarányok és a nők teljes körű jogegyenlőségének kivívása közötti kapcsolat jellege a szerves fejlődés megtörése miatt tér el a fejlett piacgazdaságokra jellemző tendenciától (Koncz 2006, 70).

Ugyanakkor megkésett fejlődésünk nem kizárólagos ok a lemaradásra. Elemzők többféle magyarázatot adnak arra vonatkozóan, hogy a magyar politikában miért kevés a nő. Az egyik lehetséges ok, hogy hazánkban a pártok és személyek közötti konfliktusok uralják a politikát, miközben háttérbe szorulnak mind a közpolitikai, mind az általános elvi, a „közjó” szempontjából jelentős kérdések. Ilonszki Gabriella (2005) szerint ez a helyzet egyúttal magyarázza is az alacsony szintű női politikai részvételt: a nők kevésbé kívánnak és tudnak bekapcsolódni a bizonytalanságokkal terhelt, nem átlátható és konfliktusosabb közegbe. Ilonszki egy másik tanulmányában pedig arra mutatott rá, hogy Magyarországon a pártok töltik be a kapuőr szerepét a nők politikai pozícióba kerülése előtt, ezért már a kiválasztási folyamatok során megmutatkozik a nők hátránya (2014).

Vannak, akik szerint történeti-vallási okok állhatnak a háttérben, amely értelmében nincs meg a hazai közéletben az az epiztemológiai tér, amely a nők számára lehetővé tenné a politizálást (Pető 2003). Az alacsony reprezentációban Pető Andrea szerint ugyancsak szerepet játszhat, hogy a többség számára a nőmozgalmak inkább pejoratív jelentéssel bírnak, vagyis valami vulgárfeminista, liberális egyéni jogokért küzdő kezdeményezésnek tűnnek. Az általa említett okok közt szerepel az 1989-et követően kialakult párstruktúra is, továbbá az a tény, hogy itthon a nőmozgalmakat általános gyengeség jellemzi, például a női politikusok nem képesek a nőérdekek mellett fellépni (Pető 2003, 75-77). Ehhez kapcsolódik Koncz Katalinnak az a megállapítása, hogy a hazai parlamenti tevékenységben jellemzően a pártérdek

² A férfi képviselők szexista megnyilvánulásai olyankor a legitenzívumok, amikor a parlamenti vita során már kifogytak a szakmai érvekből, vagyis már csak ezen az úton tudnak nyomatékot adni mondani valójuknak: <http://magyarnarancs.hu/belpol/lazar-szel-bernadett-szexizmus-94783/?orderdir=novekvo&pagenr=3>

hatékonyabb szervező erőnek bizonyul, mint más csoportcélok. Ebből fakadóan a különböző pártok nőképviseelőinek együttműködése minimális, nem fogalmazódott meg a közös érdek, amiért együtt fel kívánnak lépni (Koncz 2006, 49). Ugyanakkor tény, ez a hozzáállás némiképp mintha változott volna az utóbbi időben, mivel a vizsgált két évben a női politikusokat ért szexista támadások nyomán volt rá példa, hogy az elszenvedett szexista kijelentések közös platformra helyezték a képviselőnőket.³

Mindezzel párhuzamosan romlott a nők párton belüli pozíciója is. Példaként említhető, hogy a választásokon jellemzően listán és nem egyéni jelöltként indulnak — ám itt is férfi képviselőjelölt társaikhoz képest hátrányosabb helyeken (Koncz 2006). A nők alacsony parlamenti reprezentációja együtt jár az alacsony befolyásolási képesség jelenségével. A képviselőnők parlamenti aktivitásának mérhető adatai arról tanúskodnak, hogy számarányuknak megfelelő mértékben vesznek részt az országgyűlés munkájában (Lévai-Kiss 1997), s jellemző, hogy felszólalásaik rövidebbek. Utóbbi jelenség összefüggésben állhat azzal a még napjainkban is uralkodó nézettel, miszerint a nő jobb, ha háttérben marad.⁴

Összegezve elmondható az átmenetet követő időszakról, hogy az 1980-as évekhez képest is korlátozott női részvétel a legfőbb törvényhozó testületben jól tükrözi a nők hazai háttérbe szorítottságát a politikai döntéshozatali folyamatokban. Különösen Észak-Európa országaihoz viszonyítva térségünk igencsak le van maradva a nők politikai reprezentációját illetően, ráadásul hazánkban a női képviselők kis részaránya nemcsak a fejlett Európához viszonyítva kirívó, „sorstársainkkal”, a poszt-szovjet régió országaival sem tudunk lépést tartani, és leginkább a harmadik világ országaival vagyunk egy szinten. 2017 februárjában, a tanulmány írásának idején csupán tíz százalék az arányuk a magyar törvényhozásban.⁵

A nők alacsony mértékű közéleti szerepvállalását egy további jelenség is magyarázza. A jelenlegi kormány egyértelműen a tradicionális családmódelhez való visszatérést szorgalmazza: az utóbbi évek konzervatív kormányzásának prioritása az úgynevezett ‘családbarát politika’ azzal a céllal, hogy minél több gyerek szülessen. Emellett a konzervatív női politikusokra jellemző, hogy a család szerepét hangsúlyozzák, és megnyilvánulásaikkal sokszor a hierarchikus családmódel elfogadását bizonyítják. Ezzel egyrészt

³ 2015 májusában - a Jobbikot kivéve - mindegyik párt egy-egy női politikusát leült a nők elleni erőszakról és a parlamenti szexizmusról beszélgetni: http://index.hu/belfold/2015/05/15/minden_politikusnot_er_szexista_atrocitas_kivetel_hoffmann_rozsat_noi_politikusok_beszeltettek_a_nok_elleni_eroszakrol/

⁴ Meg kell azonban említeni, hogy ma már vannak kifejezetten aktív női politikusok is.

⁵ <https://mno.hu/belfold/ha-politkarol-van-szo-a-magyar-nok-a-fasorban-sincsenek-1284114>

fenntartják a rendszer legitimitásának illúzióját, másrészt hozzájárulnak saját elnyomásukhoz. Például Pelczné Gáll Ildikó, a kormányzó párt, a Fidesz EP-képviselője egy 2015-ös interjúban arról beszélt, hogy Magyarországon a család az elsődleges, és egyet lehet érteni Kövér László Házelnök és Kovács Ákos, a Fideszhez közel álló popénekes elhíresült szavaival.⁶ Emellett, véleménye szerint, Nyugat-Európában a „genderörület” már odáig vezetett, hogy „lejáratták” a családot.⁷

Általánosságban elmondható, hogy a jelenlegi kormányzásra jellemző egy, a nők közéleti szerepvállalását elutasító hozzáállás. A kormányban egyetlen női miniszter sincs, aminek — sajtóbeszámolók alapján — Orbán Viktor Miniszterelnök szerint az az oka, hogy a magyar politika alapvetően a folyamatos karaktergyilkosságra épül, ami brutalitásának elviselése ‘férfit kíván’ (sic).⁸

A szexizmus jelensége természetesen nem magyar sajátosság. A BBC terjedelmes összefoglalót⁹ készített a brit parlamenti munka szexista vonásairól. Ebben Cathy Newman újságíró arról számolt be, hogy a Westminster kifejezetten ellenséges terep a nők számára. Elavult, kegyetlen, gazdag és macsó a Westminster — idézik a The Guardian napilapot egy 2014-es nők megkérdezésével végzett felmérésre hivatkozva, melyben a nők 97 százaléka szerint a brit törvényhozásra jellemző a szexista kultúra, és különösen kritikusnak tartották a képviselői kérdések és azonnali miniszterelnöki válaszok idején zajló viták stílusát.¹⁰

⁶ A házelnök arról fejtette ki véleményét a Fidesz kongresszusán 2015 decemberében, hogy szeretnék, ha lányaink az önmegvalósítás legmagasabb minőségének tartanák, ha unokákat szülnének. <<http://mno.hu/politika/vihart-kavartak-kover-laszlo-szavai-1319148>> Kovács Ákos előadóművész pedig erre a beszédre reagálva azt mondta, a nőknek nem az a dolguk, hogy ugyanannyi pénzt keressenek, mint a férfiak, hanem a „női princípiumot beteljesíteni”, azaz „valakinek gyereket szülni, anyának lenni” <http://hvg.hu/kultura/20151214_Video_Akos_is_megmondja_mi_a_nok_dolga>

⁷ Erről a képviselő a Magyar Hírlap 2016.02.05-én megjelent számában beszélt egy interjúban.

⁸ Szavai szerint ez “brutális helyzeteket” teremt, amit bírni kell, de a nők ezt nem bírják, emiatt elképzelni sem tud a mostani állapotok között női tárcavezetőt: „Vannak tehetséges hölgyek, akik talán meg is tudnák oldani, de nem csodálkozom, hogy nem jelentkeznek a feladatra.” A miniszterelnök szerint kegyetlenségben legfeljebb az amerikai belpolitika mérhető a magyarhoz, és “nem véletlen, hogy ott is kevesebb a női politikus, mint az európai országokban.” <<https://444.hu/2015/10/06/orban-clarulta-miert-nincsenek-nok-a-magyar-politika-legfelso-szintjein/>>

⁹ <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21585403>

¹⁰ <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/jun/22/women-speak-out-parliament-sexist-masculine-mumsnet>

Módszertani megfontolások

A magyar parlamenti szexizmus beszédmodja ellenségképzésének vizsgálata előtt ki kell térni arra, hogy a jelenség miként értelmezhető a diszkurzív politikatudomány keretein belül.

E tudományterület a politikai valóságot nem kívánja a beszédre redukálni, vagyis a politikát nem csupán kommunikációnak, nyelvi eszközökkel folytatott hatalmi harcnak tekinti. Ahogyan arra Szabó Márton rámutatott, a beszéd nem egyszerűen a sikeres kommunikáció eszköze, hanem az a közeg vagy valóság, amely maga a politika, annak eliminálhatatlan eleme (2003). A beszéd tehát maga a politizálás, a politikacsínálás pedig mindenek előtt nyelvi-szimbolikus jelenség (Szabó 1998). Ez azt is jelenti, hogy a hatalom szerkezetét a politikai beszédmodok elemzése alapján lehet megérteni. Emellett a nyelv sosem ártatlan, nemcsak leír, hanem elő is ír és megerősít, így például a társadalmi egyenlőtlenséget (Lóránd 2006). E meghatározások értelmében a politika jelentésszerű valóság, amely különböző értelemadásokból és értelemfejtésekből áll össze.

Michael Oakeshott (1962) megközelítése szerint minden politikai diszkurzus egy politikai helyzet felismerésének is tekinthető, a helyzetre adott válasz védelmezésének vagy javaslatának, annak a speciális szókészletnek az alkalmazásával, amely a politikai tevékenység megnevezése során értelmeződik. Az ilyen speciális szókészleteket „ideológiának” lehet tekinteni, annyiban, amennyiben ezek bizonyos megfontolásokra irányítják a figyelmet a politikai helyzetek azonosítása és a döntések fontos következményeinek felmérése során, továbbá amennyiben mindegyik különböző meggyőződéseket, értékrendeket sugalmaz arról, hogy adott helyzetben általában véve mi tekintendő/-hető kívánatosnak és mi nem. Ezeket az ideológiákat tehát kétféleképpen lehet értelmezni. Egyrészt, mint az említett meggyőzések szókészletei, amelyek bizonyos irányt szabnak a politikai diszkurzusnak és bizonyos konklúziók felé terelik azt. Másrészt, a meggyőzések kompozíciói, amelyek bizonyos logikai szerkezetbe foglalják a politikai diszkurzust, és bizonyos logikai státusszal ruházzák fel annak konklúzióit (Oakeshott 1962, 178-180). A politizáló ember mindig választ a lehetséges jelentések közül, mert politikailag hatni, beavatkozni, cselekedni akar, és erre eszközül szolgálnak a megnyilatkozások (Szabó 1998). A diszkurzív megközelítés alapján tehát a nyelvhasználat és a politika kéz a kézben jár, alakítják egymást; a politikai tagoltság pedig nyelvi tagoltsággént értelmezhető: a közéleti harcok erőviszonyait és a hatalom szerkezetét a politikai beszédmodok alapján lehet megérteni.

Ennek a politikai küzdelemnek egyik fontos eleme a a politikai ellenfél és ellenség megkülönböztetése. ahhoz, hogy meg lehessen állapítani, a vizsgált

intervallum magyar politikus férfainak megnyilatkozásaiban a női politikus figurája melyiknek tekinthető, először definiálni kell a politikai idegen kategóriáját.

A politikai idegen olyan diszkurzív konstrukció, amely magához vonzza és megjeleníti a politikai közösség tagjainak önértelmezését (Szabó 2006, 13): a politikai közösség határkijelölő kategóriája, ami azt jelenti, hogy az idegenként aposztrofált személy, csoport már nem fér(het) bele a politikai közösségbe. A diszkurzív idegen tehát a politikai közösség természetét nem absztrakt és átfogó lényegként mutatja fel, hanem kivételes esetként jelöli meg. Ugyanakkor a politikai közösségek szerveződése dinamikus folyamat, aminek értelmében nehéz végérvényes adottságnak venni a közösség határait; ez igazolja azt is, hogy miért lehetséges az átjárás az ellenség- ellenfél kategória között.

Murray Edelman szerint a politikai 'ellenség' nélkülözhetetlen szereplő a politika porondján, mivel „segítségükkel a politikai cirkusz képes szenvedélyeket, félelmeket és reményeket kelteni”, hiszen aki némelyek ellensége, az másoknak szövetségese vagy ártatlan áldozata (1988, 88-89). Egy másik csoportot képezhetnek a politikai ellenfelek, mivel az ellenfél-ellenség kategória nem feltétlenül azonos, bizonyos ellenfeleket ugyanis legitímként fogadják el. A határvonal az alapján húzható meg, mondja Edelman, hogy a szembenálló másik fél legbenső természete vagy pedig alkalmazott taktikája áll-e a figyelem középpontjában.

A politikai ellenség és ellenfél közötti különbség tehát nem rögzült objektív állapot, hanem a mindenkori verseny helyzetértelmezéstől függő tényezője: létezése és jelentése attól függ, hogy a politika szereplői hogyan viszonyulnak egymáshoz cselekvő szavak és jelentésteli tetteik révén (Szabó 2006, 14-15). Ha a figyelem a szemben álló fél 'természetére' összpontosul, nem pedig a tetteire, akkor már ellenségnek minősül. Fontos, hogy a két kategória — ellenfél és ellenség — vizsgálatánál és megkülönböztetésénél elsősorban a beszélők társadalmi helyzetét kell figyelembe venni, mivel így érthető meg, hogy miért változnak gyorsan a politikai ellenségek definíciói és miért képes bárki egy adott helyzetben ellenségteremtővé válni (Edelman 1988).

Kérdés, hogy a 'nőpolitikus' mint kategória milyen esetben minősülhet ellenségnek vagy ellenfélnek. Ha politikust kizárólag az alapján kell besorolni egyikbe vagy másikba, hogy „nőként” politizál, akkor ellenfélként nem értelmezhető. Egy nő, aki politikus, természetesen lehet politikai ellenfél, de ebben az esetben a vele szembenállóknál a csoportképző tényező nem az, hogy a személyt 'elidegeníthetetlen jellemvonás' értelemben tekintik nőnek, hanem hogy például egy másik párt tagja. Az ellenség egyúttal egyenlő az idegennel, akit egy belső kritérium teremt, vagyis ebben az esetben egy

belülről, a 'lényéből eredő' tulajdonságként értelmezett megnevezés logikája mentén végrehajtott megkülönböztetésről van szó (Szabó 2006). Ebből szükségképp következik az, hogy a nők a szexista politikai diszkurzusban pártállástól függetlenül kerülnek az ellenség kategóriába.

A politikai idegen többféle beszédmód és értelmezés logikája mentén szerveződhet, többféle veszélyes idegent különböztethetünk meg. Ilyen lehet a támadó, illetve a hódító ellenség, amely legtöbbször a 'népre' jelent fenyegetést, és az ellenséget konstruáló fél jellemzően a háborús retorika eszközét alkalmazza (Szabó 2006, 37-69). A tanulmányomban vizsgált szövegek alapján kijelenthető, hogy 'nő mint ellenség' jelentés nem háborús metaforikában, nem nyíltan ellenséges jelentésmezőben jelenik meg szemben például olyan, nyíltan megnevezett csoportokkal, mint a 'spekulánsok', az 'USA' vagy a 'migránsok'. A nők csoportja, mint arra Edelman rámutatott — hasonlóan más, ugyancsak nem explicit módon ellenségként definiált társadalmi csoporthoz — két szempontból tér el a nyíltan ellenségnek bélyegzett csoportjától. Egyrészt szoros kapcsolatban vannak a népesség más tagjaival, másrészt együttműködésük létfontosságú a társadalmi rend további működéséhez (Edelman 1988, 97-98).

A nő mint ellenség tehát csupán leplezett, tagadott, illetve közvetett, utalásos formában jelenik meg, például a tulajdonságokon és a megnevezéseken keresztül, a gesztusokkal és a bánásmóddal kifejezetten hierarchikus viszonyban, a látszólagos jóindulat mögé rejtve. Tehát senki nem mond olyat — nyilvánosan legalább is a politikai térben biztosan nem —, hogy "nem szeretem a nőket, kárt okoznak, alacsonyabb rendűek, veszélyesek", ehelyett "leviselkedj", azaz indirekt kijelentésekkel adja elő ezt. Ráadásul amennyiben a nők nőként a sokak által elvárt és kijelölt "szerepükben" maradnak — például családanyák, háztartásbeliek —, nem veszélyesek, csak olyankor, ha kilépnek belőle, és a (köz)hatalom irányába mozdulnak. Azaz végső soron a hatalmat szerző, akaró vagy gyakorló nő az ellenség, és e nők csoportja az ellenségesen kezelt csoport.

Ellenségképzés a gyakorlatban

Az ellenségkonstruálás asszimetrikus tevékenység, ennek értelmében az ellenség kikerülhet azok közül is, akikkel egyébként valaki ugyanahhoz a politikai közösséghez tartozik. A politikai ellenség tehát mozgó szereplő (Szabó 2006, 125-126). Az ellenségkonstruáló diszkurzusoknak a fő céljuk, hogy a célszemélyt-célcsoportot az egész társadalom ellenségének állítsák be. Az ellenségkonstrukció egyben olyan politikai valóság megképzése, amelyben az ellenségek létezése a legfontosabb társadalmi tény és viszony (Szabó 2006, 85).

Az ellenségkép-elemzés két szempontját érdemes figyelembe venni. Az egyik, hogy a beszélő milyen szerepet tulajdonít ellenségének, vagyis, hogy politikai identitását miként határozza meg. Itt érdemes újra megjegyezni, hogy a magyar parlamenti, sőt, általában a politikai diszkurzusban dominánsan konzervatív család és nőfelfogás létezik, különösen igaz ez a Fidesz-diszkurzusra, az ugyanis a nőt egyértelműen a családba helyezve határozza meg (Lóránd 2006, 81). A másik lényeges kérdés, hogy az ellenségképet kreáló fél a célkeresztben lévőt milyen kontextusban említi és ezzel mi is a célja pontosan. Továbbá az ellenségképek gyártása során nem az érvek ütköztetése, hanem az ellenség diszkreditálása, hitelének lerombolása a cél, jelen esetben a nők politikai szerepvállalásának hitelessége kérdőjeleződik meg.

A szakirodalom alapján azt mondhatjuk, hogy a politikai szereplők többféleképpen konstruálhatják meg ellenségüket (Szabó 2007). Legtöbbször riválisuk személyéből — tehát nem elsősorban a programjuk alapján — gyártanak ellenséget; ezt a jelenséget nevezik a politika perszonalifikálásának. Ebben az esetben az ellenség negatív tulajdonságai és tettei kerülnek terítékre. A módszer hatékonysága annak tulajdonítható, hogy a választópolgárookra sokkal inkább hat, ha az érvelő az ellenfelét emberileg — jelen esetben nőként — tartja alkalmatlannak a politikai térben való tevékenykedésre. A második nagy terület a tettekre koncentrálnak, vagyis azok kriminalizálását hajtja végre. Itt a cselekvő tudatosan rosszat tesz a közösségnek, politikája a bűnözéssel lesz egyenértékű. Az ellenségkonstruálás harmadik területe, amikor a politikus mintegy megmutatja a „jó oldalt”, vagyis azt a világot, amelybe nem illenek bele az ellenség által tanúsított cselekedetek. Ennek értelmében az érvelő kiszorítja riválisát a politikai közösségből, vagyis azt állítja, hogy nincs helye az adott csoportban. Ez az ellenségkonstruálás legerősebb módja (Szabó 2007, 14-15).

Reinhart Koselleck (1993) szerint az ellenségeskedést nem maga a nyelv hozza létre, ez már a nyelv politikai instrumentalizálódása. Vagyis vannak olyan szemantikai oppozíciós struktúrák, amelyek képesek előhívni az ellenségfogalmakat. Utóbbiak mindig előhívhatók, egyúttal olyan hálót alkotnak, amelybe a beszélő saját magát bonyolította bele. Ennek megfelelően vannak olyan nyelvi stratégiák, amelyek az ellenségkonstruálás eszközeinek tekinthetők. Szabó Márton (2006) ötféle ellenséggyártó nyelvi stratégiát különböztet meg: ezek az átdefiniálás, asszimmetrikus nevek és utalások használata, a szemantikai oppozíciók létrehozása, sztereotipizálás és kinyilatkoztatás. Az átdefiniálás lényege, hogy a beszélő kirekesztő igénnyel lép fel, és ilyenkor a szemben álló felet egy olyan ellenségként értelmezzük, aki ellen harcolnunk kell, az ellenség minden lehetséges rossz és gonosz hordozója, a közösséget meg kell védeni tőle. A másik módszer az asszimmetrikus megnevezések eszköze, ezek pejoratív elnevezéseket,

sejtetéseket tartalmaznak. Szabó Márton szerint azért is bír különös hatalmi pozícióval az aszimmetrikus polarizáció, mert kifejeződik a megnevező és a megnevezett viszonya. A szemantikai oppozíciók használatával a politikai ellenség egy ellentétpár egyik szereplője lesz, vagyis nem önmagában olyan, amilyen, hanem egy kizáró ellentét egyik pólusaként értelmezendő. Ugyancsak ellenségképző nyelvi stratégia a sztereotipizálás, amely a látható társadalmi különbségekre alapoz, mivel azok alkalmasak a kirekesztésre. A kinyilatkoztatás pedig a hatalmi vagy többségi pozícióból történő ellenségkonstrukció, amely egyszerű rámutatás, a veszélyesség kinyilatkoztatása. A kinyilatkoztatás tárgyként szemléli az embert.

A politikai ellenségekre vonatkozó nyelvhasználatra általánosságban jellemző, hogy ellentmondásos és homályos téziseket tartalmaz. A gyanakvást és ellenséges érzületet keltő állítások tárházából azok uralják a diskurzust, amelyek a legnagyobb valószínűséggel képesek összekovácsolni egy koalíciót (Edelman 1988).

A szexizmus

Mielőtt rátérek arra, hogy a választott magyar parlamenti politikai kijelentések szexizmusa miként értelmezhető ellenségképző gyakorlatként, fontos meghatároznom, hogy pontosan miként definiálom a szexizmust. Kovács Mónika nyomán a szexizmust a nőkkel szembeni olyan előítéletnek látom, ami (nyelvileg artikulálódó) diszkriminatív viselkedésben nyilvánul meg, és együtt jár a nők alacsony kompetenciáját feltételező sztereotípiák elfogadásával (Kovács 2007, 103), melynek következtében az azonos viselkedés vagy cselekvés nők és férfiak részéről teljesen más interpretációt és következményt vonhat maga után; például amiért egy férfi elismerésben részesül, azért egy nő „büntetést”, vagyis felháborodást, megütközést, elidegenülést kaphat.

Mint ahogyan arra Peter Glick és Susan T. Fiske rámutatott (1996), a szexizmus ambivalens attitűd, mivel negatív és pozitív viszonyulást is kifejezhet, ennek megfelelően ellenséges és jóindulatú szexizmust különböztetnek meg. Míg előbbi kategória a nők negatív sztereotipizálásával, utóbbi a nők 'pozitív', pontosabban paternalisztikus sztereotipizálásával jár együtt. Mind az ellenséges, mind a 'jóindulatú' szexizmus a tradicionális, konzervatív szerepeket írja elő a nők számára, ennek értelmében a jóindulatú szexizmus azokra a nőkre vonatkozik, akik „megfelelnek” a hagyományos nemiszerep-elvárásoknak, az ellenséges szexizmussal pedig azok szembesülhetnek, akik „megsértik” a hagyományos szerepeket. A szexizmus tehát szoros kapcsolatban áll a férfiakra és nőkre vonatkozó attitűdökkel, amennyiben a szexista nézeteket vallók általában pozitív attitűdökkel

viszonyulnak a hagyományos nemi szerepeknek megfelelő, és negatív attitűdökkel a konzervatív nemi szerepeket megsértő vagy elutasító nőkkal és férfiakkal kapcsolatban (Kovács 2007, 103). A rendszer működése szempontjából fontos, hogy a nők is internalizálhatják a szexizmust, amivel saját maguk is fenntartóivá válnak ennek az előítéletrendszernek.

Mindez ahhoz vezet, hogy a nemi szerepekről egyszerre beszélünk „leíróan”: a férfiak, a nők ilyenek; és „előíróan”: a férfiak, nők ilyenek legyenek. Elemzéseim alapján azt állítom, hogy a magyar parlamentben elsősorban az ellenséges szexizmus érhető tetten, mivel a férfi képviselők mindenek előtt annak létjogosultságát kérdőjelezi meg, hogy a nőnek helye van az Országgyűlésben. A következőkben elemzett esetek arra világítanak rá, hogy a „honatyák” kétségbe vonják a nőpolitikusok kompetenciáját és a tradicionális női szerepekben, a Parlamenten kívül, látnák szívesebben őket.

A parlamenti szexizmus mint ellenségképzés

Az ellenségkép-gyártás mindenek előtt akkor működik, ha léteznek olyan fogalmak, amelyek alapján az emberek definiálják magukat és egymást. A közös identitás felismerése közös cselekvést eredményez, amely során társadalmi és politikai csoportok konstruálódnak. Ennek értelmében a kialakult közösségek saját fogalmaikkal mintegy körülhatárolják magukat, és ezzel egyben ki is rekesztenek másokat (Koselleck 1997, 6). A nő képviselők ellen irányuló szexizmus jelenségénél ezt a „politikai csoportot” a férfi képviselők jelentik, akik a „célszemélyeket” olyan tulajdonságokkal ruházzák fel, amelyeket tőlük elválaszthatalanoknak gondolnak. Emellett alkalmazzák az ellenségképzés általános technikáit, mint például a sztereotipizálást, a túláltalánosítást. Fontos hangsúlyozni, hogy az ellenségkép konstruálása közben egy ‘nő(i)ség’ fogalmat is konstruál a beszélő, hiszen kijelöli, hogy melyek azok a tulajdonságok (és az ebből ‘következő’) tevékenységek, amelyek a nők feladatai, kötelességei, és amelyeket ha nem “végez el”, már ellenségként értelmezhető.

Ahogy arra előbb már utaltunk, nem csak a férfi képviselők jelentik a nők ellen irányuló szexizmuson keresztül magát kialakító csoportot. A nők is részt tudnak venni a nők elleni szexista diszkurzus kitermelésében, elegendő csak arra gondolni, hogy a bár az ellenzéki képviselőnők hallatják a hangjukat a szexista diszkurzus ellen, a kormánypárti nőképviselek ezzel kapcsolatban hallgatnak, és ha elő is kerül témaként, inkább a nő családanyai szerepének hangsúlyozásával kívánnak kitérni az állásfoglalás elől. Ez a gyakorlat pedig hozzájárul a patriarchális szemlélet fenntartásához.

Vannak képviselőnők, akik kifejezetten úgy kívánják ráirányítani a figyelmet a jelenségre, hogy a férfi képviselő szexista megnyilvánulásait követően felemelik a szavukat, és használva a médiát, igyekeznek minél nagyobb visszhangot kiváltani. Emellett bizonyos esetekben jellemző az egymás melletti kiállás, így ha valamely női képviselőtársuk érintetté válik, pártállástól függetlenül elítélik a viselkedést. Ilyen értelemben tehát egymás „szövetségeseinek” tekinthetők a női képviselők, vagyis egy közös ügy mentén ideiglenesen, nem elsősorban politikai, hanem társadalmi célból „szövetkeznek”.

Parlamenti szexizmus jellemző esetei a gyakorlatban

A parlamenti szexizmusnak egyik leggyakoribb változata, amikor a képviselőnők szakmai alkalmatlanságát, észbeli képességeik hiányosságát feltételezik a diskurzusban a képviselők. Erre jó példa, amikor 2013-ban Szél Bernadett LMP-s ellenzéki képviselő, a párt társelnöke, napirend előtti felszólalásában érdeklődött arról, hogy miért nem lép fel a kormány a verespataki és nagybányai ciános technológiájú aranybányák megnyitása ellen. Illés Zoltán, a Vidékfejlesztési Minisztérium akkori államtitkárának válaszában több sértő megjegyzés is elhangzott: „Mosolyogva kell visszautasítanom azt a sok butaságot és baromságot, amit ön itt elmondott”, továbbá „attól, hogy ön szép, még nem következik, hogy ön okos”, valamint „Tisztelt... ah, kedves képviselő asszony!”¹¹

Mint arról korábban szó volt, a szakirodalom alapján a politika szereplők többféleképpen konstruálhatják meg ellenségüket, legtöbbször riválisuk személyéből — tehát nem elsősorban a programjuk alapján — gyártanak ellenséget; ilyenkor beszélünk a politika perszonalifikálásáról. Ez azt jelenti, hogy az érvelő az ellenfelét a vizsgált kontextusban nőként tartja alkalmatlannak a politikai térben való tevékenykedésre, mégpedig azért, mert ez az elidegeníthetetlen ‘nővé tevő jegy’ a ‘szexuálisan kellően vonzó’ lenne. Illés Zoltán egyértelműen kioktató, lealacsonyító (“kedves képviselő asszony”) megszólítással fordul Szél Bernadetthez, vagyis ezzel a kérdésben ‘nem kompetens’ félként kezelte. Az államtitkár azt fejezi ki, hogy az övé az egyetlen, vagy legalábbis a legjobb érv, és nem fogad el a nőtől érvet, mert az nem képes logikusan gondolkodni — miközben a férfi politikus valójában úgy gondolja, hogy a nőpolitikus eleve nem is tud ilyenekkel előállni, mert nő(i)sége lényege, a ‘testisége’ ennek útját állná. Nevetségesnek és komolytalannak minősíti a nő véleményét, és negatívként tünteti fel a

¹¹http://index.hu/belfold/2013/09/10/illes_attol_hogy_on_szep_abbol_meg_nem_kovet_kezik_hogy_okos/

tulajdonságait. Másrészt már válasza elején olyan kontextus teremt, amelyben a politikus a női mivoltát hangsúlyozza (“attól még, hogy szép...”), ezzel biztosítva, hogy ne kelljen érdemi szakmai válaszokat adnia. Megjelenik a sztereotipizálás mint ellenségképzési séma, hiszen azáltal, hogy a képviselőnő külső tulajdonságára hivatkozott érvelésében, a női szerephez sztereotipikusan kapcsolódó attribútumra — nevezetesen, hogy a nő szépsége többre értékelendő, mint a szakmai tevékenysége, adott esetben az egyetlen, amit értékelni lehet — utal explicit módon. Ugyanakkor a szemantikai opozíciók technikája is megmutatkozik, hiszen megjelöl két pólust, a “szépet” és az “okost”, és a kettőt szembeállítva kívánja kifejezni a képviselőnő inkompetenciáját.¹²

Szél Bernadett, a kevés nőképviseelő egyikékeként 2014-ben Tasó László fideszes parlamenti képviselőtől is kapott olyan támadást, amely mögött felfedezhető az ellenségkonstrukció stratégiájának működtetése. A képviselő egy alkalommal “visító hangúnak”, “rikácsolónak”, “pofátlannak” és “hiszériázónak” jellemezte¹³ a politikusot, ami lényegében megfelel a Szabó Márton által átdefiniálásnak nevezett gyakorlatnak. Ezekkel a nemiségben eredeztető sztereotípiákat működtető (a nő az, aki “hisztériázik”) képekkel az ellenségkonstruáló azt kívánja érzékeltetni, hogy a másik fél idegen, távolságot és szakadékot állít fel maga és a ‘másik’ között — „ő ilyen”, ezzel szemben „mi/én ilyenek” vagyunk/vagyok — a politikai szereplők között. Ebben az esetben nincs szó homályos utalásról vagy sejtetésről, mint az asszimétrikus megnevezések esetében. Ez a stratégia nyíltan megnevezi, hogy milyen is az ellenség: a nőképviseelőnek nincs helye a parlamenti vitában, mert nem tud a szakmai hozzáértésével hozzájárulni az érdemi parlamenti munkához — mert képtelen (lenne) a rajta ‘elhatalmasodó’ érzelmei felett uralkodni.¹⁴

Hasonló esetre a Fővárosi Közgyűlésben is volt példa. 2015-ben a Demokratikus Koalícióhoz tartozó Gy. Németh Erzsébetről Tarlós István főpolgármester úgy nyilatkozott: “eddig sem feltételeztem, hogy Gy. Némethet egyszer az Akadémia tiszteletbeli tagjaként köszönheti, de amit az M3-as metró- és a csillaghegyi árvízvédelmi törvényről nyilatkozott, az egyenesen a mély sötétség.”¹⁵ Ebben az esetben lényegében a kinyilatkoztatás

¹² Illés Zoltán végül bocsánatot kért Szél Bernadettől.

¹³ <http://24.hu/belfold/2014/02/06/most-szel-bernadettet-gyalazza-a-fideszes-taso/>

¹⁴ Az ilyen szélsőséges megnyilvánulások nem csak a magyar parlamentben lehetnek jelen, globális jelenség: a francia törvényhozásban 2013-ban nagy visszhangot váltott ki a nemzetgyűlésben lezajlott parlamenti vita, amely során egy konzervatív képviselő úgy kívánta megzavarni egy zöldpárti nőképviseelő felszólalását, hogy elkezdte egy liba hangját utánozni. <<http://www.spiegel.de/politik/ausland/sexismus-gegen-veronique-massonneau-in-frankreichs-nationalversammlung-a-927000.html>>

¹⁵ <http://www.origo.hu/itthon/20150615-tarlos-istvan-sertes-gy-nemeth-erzsebet-dk-mobilgat-m3-as-metro.html>

történt meg, hiszen a „a mély sötétségre” történő rámutatással egyfajta veszélyességet nevez meg, amelyet a képviselőnő észbeli hiányosságai jelentenek.

A parlamenti szexizmus másik megjelenési formája, amikor a nőkkel szembeni diszkrimináció legszélsőségesebb formájára, a nők elleni fizikai erőszakra, a nőkkel szembeni agresszióra történik implicit módon utalás. 2013-ban ugyancsak Szél Bernadett esetében, a képviselő egyik felszólalását a kormánypárti képviselők közül többen kiabálásukkal zavarták meg. Szél Bernadett azzal fejezte be felszólalását, hogy „a kormány először üt, aztán kérdez”. Erre reagálta azt Tasó László, hogy „csak Téged”.¹⁶ A képviselő Szél Bernadett megütésére utaló hozzászólása valójában egy félelmet keltő eszköz, a testi erőszak normalizálást eredményezi, ami különösen rossz üzenettel bír a társadalom felé. A valós és burkolt, akár csak a diszkurzusban megjelenő erőszak szerepe a nők megfélemlítése és a rajtuk való uralkodás hozzájárul a patriarchális kultúra megteremtéséhez és fenntartásához.¹⁷

Tasó László egy másik alkalommal Szabó Tímeát, a Párbeszéd Magyarországért képviselőjét és társelnökét sértegette. A konfliktus kiváltó oka az volt, hogy Szabó Tímea jelezte a politikusnak: legyen kedves csendben végighallgatni Jávor Benedek frakciótársa hozzászólását. Erre Tasó László azt merete reagálni: „Te mit pofázol bele, kisanyám?”¹⁸ Ennek a számonkérésnek kijelölő, pozíciót és státuszt meghatározó szerepe van, amely által a politikus ‘nőként’ nevezetik meg, akitől ennek okán legitím lenne megvonni a szót, mint eleve alsóbbrendű vitapartnertől, aki nem kompetens — mindezt a legagresszívabb értékekkel telített szavak megválasztásával: így ebben az agresszív diszkurzusban a sztereotipizálás lép működésbe. Ugyanakkor az ellenségkonstruálás itt az aszszimetrikus erőviszonyokat működtető megnevezés eszközével is történt, hiszen a nyomatékos „te”, valamint „kisanyám” szavakkal degradál: előbbivel anélkül, hogy megtörténne a polarizált megnevezés, megteremti a „mi” csoportot, ahová a képviselőnő

¹⁶ http://index.hu/belfold/2013/09/23/csak_szel_bernadettet_utnek_a_fideszesek/

¹⁷ Egy másik, ugyancsak a Parlament falai közt történt eset volt, amikor az erőszak nem csak „verbális” módon nyilvánult meg és nem pusztán a konzervatív oldal képviselőit jellemzi: Józsa István MSZP-s képviselő — egy 2012-es bizottsági jegyzőkönyv szerint — megrángatta egy nő főtanácsadó haját. <<http://mno.hu/belfold/hajrangatas-a-bizottsagi-ulesen-jozsa-mindent-tagad-1107606>> Sőt, a nők elleni erőszak törvényjavaslatának tárgyalása kapcsán hangzott el a konzervatív felfogás legszélsőségesebb megnyilatkozása. Varga István fideszes képviselő a családon belüli erőszak büntető törvénykönyvben való szerepeltetése ellen azzal érvelt hogy, ha a nők elmennének szülni négy-öt gyermeket, akkor nem kellene a férfiaknak emlékeztetni őket kötelességükre (sic):

<http://nol.hu/belfold/a_fidesz_szerint_a_gyerekszules_megoldja_a_csaladon_beluli_eros_zakot-1331717>

¹⁸ <http://24.hu/belfold/2014/02/06/most-szel-bernadettet-gyalazza-a-fideszes-taso/>

nem tartozik bele, onnan kirekeszti. Utóbbival, közvetve, legitimálja is a kirekesztést, a 'letegezés' aktusát: agázásra csak a 'tisztességes' nő jogosult, az, aki tudja, hogy 'hol a helye', azaz hogy nincs helye a politikai megnyilatkozások idején.

A parlamentben tapasztalt szexizmus fenti formáiban is láthattuk, hogy a kirekesztés másik domináns formája, amikor a férfi képviselők részéről szexuális töltetű megjegyzések hangzanak el, vagyis a diszkurzusban implicit módon a 'nő' jelentése szexualizálódik — a ez értékvesztéssel jár: szexuális tárgyként értelmezik a nőt. Ez a sztereotípiákra apelláló reprezentáció több politikusnál tetten érhető; például Lázár János, Miniszterlenökséget vezető miniszter több képviselőnővel szemben rendre ilyen módon nyilvánult meg. Az MSZP-s Demeter Mártának — aki a politikus hotelszámláiról kérdezt — úgy fogalmazott, hogy „a magánéletembe egyelőre nem kívánom beavatni, egyelőre nem tervezem ezt a stádiumot”.¹⁹ Szél Bernadett pedig a paksi beruházással összefüggésben kérdezte a minisztert, mire Lázár János a következőképpen reagált: „Úgy látom, hogy ma sűrű beszédre nyílik lehetőségem, képviselőasszony. Vagy önnek én jutok mindenről az eszébe, vagy pedig sok közös témánk van. Remélem, hogy ezt a speciális érdeklődést más minisztertársammal is megosztja majd”.²⁰ Ezek az esetek is jelzik: a politikus azzal tér ki a válaszadás elől, hogy képviselőtársára nem politikusként, hanem potenciális szexuális 'tárgyaként' tekint, akinek személye iránti "érdeklődést" tulajdonít — amivel, mivel „lelepleződött”, közvetve 'tisztességtelennek' is implikálja, s így, bár számára vonzó (is lehetne) ez az „érdeklődés”, el kell utasítsa, — azaz itt láthatjuk, miként működik az átdefiniálás. A képviselőben nem a politikus, a nőt látja, aki szexuálisan igyekezett felkelteni az érdeklődését. Azzal, hogy a miniszter reményét fejezte ki, a képviselőnő "speciális érdeklődését" más miniszterrel is megosztja majd, „rossz hírért” is kelti a nőnek, akit az így megteremtett hetero-patriarchális szemléletmód 'magaslatából' rendelhet a férfiuralom szolgálatába. Ezzel az az üzenet is megfogalmazódik, hogy a társadalomban a férfiasság koncepciója összekapcsolódik a hatalomgyakorlással, uralkodással, és ez a hatalom erotikának álcázódik s működteti a nők elnyomását. Lázár János egy másik alkalommal is sértegette a képviselőnőt, amikor az a paksi atomerőmű biztonságosságára kérdezett volna rá. A politikus erre úgy reagált, hogy „lenyűgözi” a képviselő műveltségével, „egy reneszánsz hölgy képe

¹⁹http://index.hu/belfold/2015/04/20/szel_bernadett_kiborult_lazar_janost_szexistanak_tartja/

²⁰ Szél Bernadett szóvá is tette, hogy szerinte „kőkemény szexizmus” volt a politikus megnyilvánulása. Ezek után Lázár János ironikusan ugyan bocsánatot kért, de válaszából egyértelműen kimutatható a szexista, lenéző jelleg: „eszembe sem jutott ilyen önnel kapcsolatban” — fogalmazott.

bontakozik ki”, aki egészen széles spektrumon át képes képviselni minden ügyet, sőt olyan kérdéseket tesz fel, ami, szavai szerint, a miniszter „szerény képességeit meghaladja”.²¹ Az ironikus “dicséret” egyértelműen a képviselő szakmai diszkreditálására irányul a szemantikai oppozíciók használata révén, hiszen a másik fél egy kizáró ellentét egyik pólusaként értelmezendő: a művelt, hozzáértőnek minősített képviselőt a saját szerénységével és tudáshiányával állítja szembe, mindezzel azonban az irónia révén pont ennek az ellenkezőjét állítja. Implicit módon azt fejezi ki, hogy az erő, dominancia, a határozottság, a humor és ezzel a hatalom valójában nála, a férfitörvényesnél van, míg a ‘másik’ képviselő csupán ‘hölgy’, aki valójában a feminitást képviseli — a “hölgy” megnevezés a finomságot, a gyengeséget fejezi ki, amit az arisztokratikusnak kódolt semmittevő nőiséggel hoz összefüggésbe.

Nyíltan szexuális tartalmú megjegyzésekre is van példa szép számmal a vizsgált időszak parlamenti munkája során. Például egy 2013-as éjszakába nyúló ülésen „Vetkőzz Ági! Hol a babydoll?” megjegyzést merészelt Vadai Ágnesnek, a Demokratikus Koalíció elnökségi tagjának, ellenzéki képviselőnek egy kormánypárti képviselő,²² amely megnyilvánulás nyílt szexuális tárgyiasításnak minősül. Utóbbira példa a Fővárosi Közgyűlésben történt eset is, amikor az MSZP-s Tüttő Katát egy fideszes kerületi polgármester és Tarlós István főpolgármester vette célkeresztbe. Tüttő Kata tizenkét évig volt tagja a közgyűlésnek, Kovács Péter XVI. Kerületi polgármester azonban az egyik ülésen úgy tett, mintha nem tudná, kicsoda ő, és csak a szépsége miatt figyelt volna fel a „csinos arcú, vörös hajú fiatal hölgyre”, amire a főpolgármester azzal kontrázott, hogy „akárhogy meresztgetem baloldalra a szemem, nála kellemesebb látványt nemigen fedezek fel.”²³ Ebben az esetben is sztereotipizálás működik, ahol kizárólag ‘esztétikai élményt’ nyújtó, magát a férfi tekintetnek közszemlére tevő testként tekintenek a politikusra, akinek mondandójára ezért már nem is lehet figyelni. Ráadásul a “kellemes látvány”, “csinos arcú” kifejezésekkel a politikusok azt jelzik: részükről a képviselő beleesik az ő “szépségkonvenciójukba”, tehát “megfelel” az elvárásaiknak — s így az fel sem tételezhető, hogy erre, legalábbis ennek kinyilvánítására a ‘másik’ ne tartana igényt. Ennél a megnyilvánulásnál megfigyelhető a sztereotipizálás ellenségképzési sémája, amennyiben erősíti azokat a sztereotípiákat, amelyek szerint a nők a külsejükkel szeretnek (leginkább) foglalatostkodni, ami “ördögi kör”, mivel a nők külsejét illető elvárások következtében kell is vele foglalatostkodniuk, vagyis „nőiesen” kell kinézniük és viselkedniük.

²¹ <http://nol.hu/belfold/lazar-reneszansz-holgynek-tekinti-szel-bernadettet-1604013>

²² http://www.atv.hu/belfold/20130226_vadai_agnes

²³ http://index.hu/belfold/2015/05/15/minden_politikusnot_er_szexista_attrocitas_kivetel_hoffmann_rozsat_noi_politikusok_beszalgettek_a_nok_elleni_eroszakrol/

Ugyancsak a szexuális tárgyiasítás jelent meg Osztyolján Ágnes (mára már volt) LMP-s ellenzéki képviselő esetében is, aki a parlamenti ülést követően az iránt érdeklődött, hogy el tudná-e vinni valaki hazáig (erről maga a politikus számolt be egy blogbejegyzésében). Elsőnek csak olyan válaszok érkeztek, hogy „hazaviszlek, de magamhoz,” majd a képviselők egyre jobban belelendültek s végül Zagyva György Gyula, akkori jobbkios parlamenti képviselő az „attól, hogy cigány vagy, még ledöfnélek” mondattal reagált.²⁴ Ez a megnyilvánulás azon túl, hogy a nők elleni szexuális erőszak legitimizálást működteti, az addiktív diszkriminációt is erősíti (Dósa-Krizsán 2014), amelynek lényege, hogy a többféle egyenlőtlenség mentén kierekesztett csoporthoz tartozó — jelen esetben a roma kisebbséghez, valamint a nők csoportjához tartozó — személy többféle, egymástól független hátrányt szenved, melyek egymásra rakódnak, egymást erősítik.

A vizsgált időszakban arra is volt példa, hogy a társadalmilag fontosnak elgondolt szerepek számonkérése menténműködött a politikustárs ‘nőiseítése’ a parlamenti politikai diszkurzusban. Ilyen eset volt, amikor ‘anyaként’ sértettek meg képviselőnőt: a Jobbkios ellenzéki képviselő, Dúró Dóra elmondása szerint képviselőtársai részéről egy-egy parlamenti felszólalása közben nem ritkán olyan mondatok hangzanak el, hogy “Hol a gyereked?” vagy “Miért nem vagy a gyerekeddel?”²⁵ Ebben a kijelentésben ugyancsak a patriarchális szemlélet jelenik meg, amelynek központi eleme, hogy a nő (testiségéből adódóan) kizárólag az anyai és a háztartási szerepre alkalmas, s a számonkérő kérdések arra mutatnak rá, hogy ezt a “feladatát” a képviselő nem látja el megfelelően (ellenséges szexizmus), s addig nem is teheti, míg ennek ‘útját állja’ a politikusi karrierje s ezért ez utóbbi tevékenysége csak megvetésre érdemessé teheti a ‘nőt’.

Összefoglalás

A tanulmány bemutatta: a politikában artikulálódó szexizmus a politikai ellenségképzés egyik formájának tekinthető, a politikai diszkurzus struktúráját alakító elem. A magyar törvényhozásban a vizsgált időszakban a férfi képviselők rendszeresen működtetnek olyan kijelentéseket, amelyek arra irányulnak, hogy a nők elvárt és kijelölt “szerepükben”, „életterükben” — családanyák, háztartásbeliek — maradjanak. Ugyanakkor mivel a nőpolitikusok eleve nem igazodnak ehhez az elváráshoz, vagyis kiléptek elvárt

²⁴ <http://index.hu/belfold/2013/02/20/osztolykan/>

²⁵ <http://www.origo.hu/itthon/20120915-duro-dora-bocsanakkerest-var-varga-istvantol-csaladon-beluli-eroszak.html>

szerepükből és a hatalom tereinek irányába mozdultak el, veszélyesnek számítanak, akik így az ellenség szerepében jelennek meg.

Többféle ellenséggyártó nyelvi stratégia mutatható ki a parlamenti szexizmus gyakorlatában: a női politikusok alkalmasságának megkérdőjelezése, szexuális tárgyként való kezelése, valamint szélsőséges esetben a nők elleni erőszakra való felhívásnak, illetve elfogadásának diszkurzív megnyilvánulása.

Ez a gyakorlat egyúttal a hatalmi berendezkedés indikátorának tekinthető. A mások feletti hatalom fenntartásának egyik legfontosabb mechanizmusa az, ahogyan a hatalmat birtoklók lényegében homályban tartják, és a pártpolitikai paletta szinte teljes spektrumában egymással kötött, kimondatlan megegyezéssel gondoskodnak arról, hogy fenntartsák a parlamenti beszédmódot uraló hatalmukat, és ezzel a patriarchátust. Jellemző, hogy a szexista diszkurzusban a női politikusok megszűnnek egyenlő félként szerepelni; ennek részeként a férfi képviselők nemcsak az alkalmatlanságot érzékeltetik és hangoztatják, hanem megjegyzéseikkel egyúttal ki is jelölik a nők társadalomban elfoglalandó szerepét — s ezt a gyakorlatot szakmai érvek híján alkalmazzák. Mindez hozzájárul(hat) ahhoz is, hogy magukban a nőkben is életben tartsa és megszilárdítsa saját patriarchális elképzeléseiket a társadalomban betöltendő szerepükről.

Felhasznált irodalom

- Acsády Judit. 1996. „[Lovagiasságtól a vádaskodásig. Képek a magyarországi antifeminizmus tablójából](#)” *Educatio* 5(3): 454-466.
- Butler, Judith. 2005. *Jelentős testek. A "szexus" diszkurzív korlátairól*. Ford. Barát Erzsébet és Sándor Bea. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Dósa Mariann és Krizsán Andrea. 2014. „A többszörös diszkrimináció helye a magyar genderpolitikában.” In Juhász Borbála (szerk.) [A nőtlen évek ára. A nők helyzetének közpolitikai elemzése 1989- 2013](#). Budapest: Magyar Női Érdekvédelem Szövetsége, 63-92.
- Edelman, Murray. 1988. „Politikai ellenségek konstruálása.” Ford. Edelman Pálma. In Szabó Márton (szerk.): *Az ellenség neve*. Budapest: Jászöveg Műhely Kiadó, 88-123.
- Glick, Peter – Fiske, Susan T. 1996. „The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating Hostile and Benevolent Sexism.” *Journal of Personality and Social Psychology* 70(3):491-512.

- Ilonszki Gabriella. 2005. "Nők a politikában: az Európai Unió és Magyarország." In Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György, (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: Társasági, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, 57–69.
- Ilonszki Gabriella. 2014. "Jó kormányzás és a nemek egyenlősége. Magyarországi helyzetjelentés." In Juhász Borbála (szerk.) [*A nőtlen évek ára. A nők helyzetének közpolitikai elemzése 1989-2013*](#). Budapest: Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, 29-58.
- Koncz Katalin. 2006. *Nők a politikai hatalomban. Számvetés a rendszerváltástól napjainkig*. Budapest: Magyar Női Karrierfejlesztési Szövetség.
- Koselleck, Reinhart. 1997. *Az aszimmetrikus ellenfogalmak történet-politikai szemantikája*. Budapest: József Műhely Kiadó.
- Koselleck, Reinhart. 1993. „Ellenségfogalmak.” In Szabó Márton (szerk.) *Az ellenség neve*. Budapest: József Műhely Kiadó, 12-23.
- Kovács Mónika. 2007. „[Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk](#).” *Educatio* 26(1): 99-114.
- Lévai Katalin-Kiss Róbert. 1997. [Nők a közéletben](#). Budapest: Társasági.
- Lóránd Zsófia. 2006. „Nemi identitás és nemi szerep a Fidesz diskurzusában” In Szabó Márton (szerk.) *Fidesz-érvényesség: Diskurzív politológiai értelmezések*. Budapest: L'Harmattan, 75-98.
- Oakeshott, Michael. 1962. *Politikai racionalizmus*. Ford.: Kállai Tibor és Szentmiklósi Tamás Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 175-194; 455-472.
- Pető Andrea. 2003. *Napaszönyvek és holdkisaaszönyvek. A mai magyar konzervatív női politikázás alaktana*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Szabó Márton. 1998. *Diskurzív térben. Tanulmányok a politika nyelvéről és a politikai tudásról*. Budapest: Scientia Humana Társulás.
- Szabó Márton. 2003. *A diskurzív politikatudomány alapjai: Elméletek és elemzések*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Szabó Márton. 2006. *Politikai idegen. A politika diskurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- Szabó Márton. 2007. „[Ellenfél és ellenség a politikában](#).” *Politikatudományi Szemle* 16 (1): 9–20.
- Szabó Márton. 2011. *Politikai episztemológia*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.